

Emócie v slovných asociáciách

(slovensko-ukrajinsko-ruský komparatívny aspekt)

Emotions in Verbal Associations
(the Slovak-Ukrainian-Russian Comparative Aspect)

Žaneta Zsarnóczyaiová

Abstrakt:

Štúdia ponúka stručný teoretický vstup do problematiky psycholingvistických výskumov slovanských jazykov. Prakticky sa zameriava na psycholingvistickú analýzu a interpretáciu jazykových jednotiek pomenúvajúcich emócie, a to v komparatívnom aspekte troch slovanských jazykov – slovenského, ukrajinského a ruského. Pracuje pri tom s materiálmi existujúcich slovanských asociačných slovníkov a s výsledkami vlastného asociačného experimentu. Vzhľadom na to, že databáza asociácií použitých slovníkov a výskumu autorky sa v danej fáze výskumu líšia v počte, na konci štúdie neformulujeme závery, ale hypotézy najmarkantnejších špecifik, spozorovaných v asociačnom procese Slovákov, Ukrajincov a Rusov, na ktorých je založený ďalší výskum.

Abstract:

The introduction offers a theoretical input to the problem of psycholinguistic research of Slavic languages. It focuses on psycholinguistic analysis and interpretation of language units appointing emotions from the comparative aspect in three Slavic languages – Slovak, Ukrainian and Russian. This contribution is using the results from the materials covered in existing

Slavic association dictionaries and from our own Association experiment. Given that the association database of used dictionaries and the author's research differs in number at the given stage of research, at the end of the study we do not formulate conclusions but hypotheses of the most striking specifics noted in the association process of Slovaks, Ukrainians and Russians on which further research is based.

Kľúčové slová:

psycholingvistika, asociácia, asociálny proces, asociálny experiment, stimul, reakcia

Key Words:

psycholinguistics, association, association process, association experiment, stimulus, reaction

Vedecko-technický pokrok dnes umožňuje lingvistike skúmať pôvod, fungovanie a podobu prirodzeného jazyka lepšie ako kedykoľvek predtým. Napriek tomu však lingvisti na celom svete neraz narážajú na pomerne veľké otázky, ktoré im pri výskume komplikujú adekvátne uchopenie jazyka. Táto nemožnosť dokonale uchopiť a preskúmať jazyk je pravdepodobne zapríčinená neobsiahnuteľnosťou jeho existenčného priestoru – ľudskej mysle.

Preto sa nemožno čudovať, že lingvistika v 60. rokoch 20. storočia napokon dospela k záveru, že tieto dva fenomény – jazyk a ľudskú psychiku – nemožno skúmať oddelene. Práve táto myšlienka sa stala impulzom pre vznik interdisciplinárnej vedy s názvom psycholingvistika. Psycholingvistika bola schopná pri výskume jazyka aplikovať pre jazykovedu nové a celkom netradičné metódy, prevzaté z psychológie. Jednou z najúspešnejších psycholingvistických techník, aké boli vyvinuté, je tzv. asociálny experiment, predmetom skúmania ktorého sú verbálne asociácie.

V psychologickej terminológii sa pod pojmom asociácia zvyčajne rozumie „zdužovanie predstáv, pri ktorom jedna predstava vyvoláva druhú na základe podobnosti, styčnosti alebo protikladnosti“ (Slovník

slovenského jazyka 1968). S. L. Rubinštejn tento pojem vymedzuje ako proces, v ktorom jeden jav nadobúda význam signálu pre druhý jav (Rubinštejn 1997).

Verbálne asociácie sú dnes preskúmané predovšetkým v oblasti psychológie a psycholingvistiky, pričom väčšinu odbornej literatúry tvorí zahraničná (porov. Gorošková, Popovová, Martineková, Zalevskaja, Ufimcevoová, Leontiev, Norman a i.). Na Slovensku sa analýze a teoretickému rozpracovaniu otázok, súvisiacich s asociáciami v reči, ešte na prelome 70. a 80. rokov 20. storočia venoval J. Mistrík, ktorý s týmto zámerom uskutočnil niekoľko prieskumov. Okrem neho sa však na Slovensku asociáciám venovali viac psychológovia (porov. Maršalová, Kondáš) než lingvisti. V súčasnosti na Slovensku podľa nám dostupných informácií s metódou asociačného experimentu v lingvistických výskumoch pracujú J. Sipko a M. Bilčíková.

Hoci je samotné uskutočnenie asociačného experimentu pomerne jednoduché, vyžaduje si prísne dodržiavanie metodologického postupu vo všetkých jeho fázach. Práve dodržanie metodiky a zváženie všetkých faktorov, ovplyvňujúcich asociačný proces, zabezpečujú objektivitu výsledkov, získaných v procese asociačného experimentu. Považujeme preto za dôležité v úvode poukázať na niektoré metodologické momenty.

Napriek technickému pokroku a digitalizácii, ktoré umožňujú dotazovanie respondentov prostredníctvom internetu, v prípade asociačného experimentu sa elektronická forma neodporúča. Tá totiž vylučuje objektívne zaznamenanie potrebných technických parametrov (napr. tzv. reakčného času), ktoré ovplyvňujú chod experimentu, čo by znamenalo, že z metodologického hľadiska by výsledky mohli byť spochybniteľné. Jednou zo základných metodologických požiadaviek asociačného experimentu je preto jeho prezenčné uskutočnenie.

Výber respondentov, prirodzene, závisí od cieľov konkrétneho výskumu. Existujú také asociačné experimenty, ktorých cieľom je získanie reakcií na obmedzený počet stimulov (do 100) od maximálneho počtu respondentov, t. j. 700–1000 (porov. napr. dotazníky Kentovej – Rozanoffa v rôznych jazykoch), alebo také, ktorých cieľom je získanie reakcií na maximálny počet stimulov (niekoľko tisíc), čo technicky vylučuje veľmi veľkú vzorku

respondentov (v priemere 100–200 respondentov na jeden stimul). S takýmto počtom sa stretávame pri bežných asociačných slovníkoch.

Pri skupinovom experimente sú respondenti zhromaždení v jednej miestnosti, dostanú inštrukcie a následne im je rozdáný materiál vo forme dotazníkov. Tieto dotazníky obsahujú zoznam stimulov, na ktoré sú respondenti požiadaní odpovedať prvým slovom, ktoré im príde na um. Toto slovo sa v psycholingvistike označuje pojmom reakcia.

Asociačné dotazníky zvyčajne tvorí 100 stimulov, na ktoré majú respondenti odpovedať v priebehu 7–10 minút (Lingvističeskij asociativnyj eksperiment 2016). Vzhľadom na ťažšiu kontrolu experimentu metodológia v prípade skupinových experimentov pripúšťa aj kratšie dotazníky. Popova vo svojej práci napríklad hovorí o zozname 30–40 stimulov (Popova 2011), Gorošková za najefektívnejšie pokladá dotazníky s 30 stimulmi (Goroško 2005). Pri dlhších autorky pozorujú nástup psychickej únavy, stratu koncentrácie či záujmu respondentov, čo negatívne ovplyvňuje asociačný proces.

Reakcie respondentov sa po zozbieraní dotazníkov systematizujú podľa frekvencovanosti a zostaví sa heslo asociačného slovníka. Obsah takýchto slovníkov sa analyzuje v spojitosti s najrôznejšími psycholingvistickými (i lingvistickými) výskumami, predovšetkým s problémami jazykového vedomia, interkultúrnej komunikácie, či dokonca pri výklade slov, pri štúdiu antonym alebo synonym¹.

Nesmierne zaujímavým sa ukazuje taktiež (lingvo)kulturologický aspekt asociovania. Podľa Vygovskej asociačný experiment odhaľuje systémovosť obsahu obrazu vedomia, ktoré stojí za slovom v rôznych kultúrach, a tiež systémovosť celého jazykového vedomia nositeľov rôznych kultúr, čím odhaľuje unikátnosť a neopakovateľnosť obrazu sveta každej kultúry. Jazykové vedomie teda možno vnímať ako nástroj spoznávania cudzej kultúry v jej predmetnej, činnostnej i mentálnej forme, a tiež ako nástroj spoznávania vlastnej kultúry (Vygovskaja 2014).

¹ Vychádzame z toho, že asociácie majú schopnosť odhaľovať vedľajšie sémantické odtiene slov v jazykovom vedomí nositeľov jazyka (porov. Martinovič 2008, Dolinskij 2012, Norman 2014).

Pri výskume kultúrnych a mentálnych stereotypov zohráva dôležitú úlohu porovnávanie asociačných noriem rôznych jazykov. V tomto prípade je nevyhnutné, aby boli zoznamy stimulov, z ktorých asociačný experiment vychádza, jednotné. Väčšinou sa pre tieto účely používa zoznam Kentovej – Rosanoffa, preložený do zodpovedajúcich jazykov (Norman 2014). Existuje množstvo komparatívnych asociačných slovníkov, založených na porovnávaní reakcií nositeľov rôznych jazykov na ekvivalentné stimuly. Medzi nimi napr. *Asociačné normy španielskeho a ruského jazyka* z r. 2000, *Asociačné normy ruského a nemeckého jazyka* z r. 2004, rusko-bielorusko-bulharsko-ukrajinský *Slovanský asociačný slovník* z r. 2004 a pod.

Asociačné normy sú veľmi stabilné v čase a priestore. Existuje preto presvedčenie, že pomocou nich je možné posudzovať kultúrne hodnoty konkrétneho národa a stereotypy, ktoré sa s ním spájajú. Práve stereotypy rečovej komunikácie by tak mali byť odrazom najvýraznejších behaviorálnych stereotypov, ktoré sú charakteristické pre rôzne socio-kultúrne skupiny ľudí (Norman 2014).

Inými slovami, výsledky asociačných experimentov nám odhaľujú obraz sveta nositeľov daných jazykov, resp. kultúr prostredníctvom analýzy rôznych rečových špecifik, vedľajších významových odtieňov, politických, kultúrnych, historických či iných z reálií vyplývajúcich konotácií jazykových jednotiek.

S asociačnými stereotypmi sa mimo vedeckých prác stretávame aj v bežnom živote. Veľkej internetovej popularite sa tešia videá, ktoré vtipne spracúvajú rečové a behaviorálne stereotypy rôznych sociálnych skupín, mnohí poznáme tzv. mapy národných stereotypov atď. Zrejme najlepším príkladom však je notoricky známa skupina vtipov „*Stretnú sa Američan, Čech a Slováč. . .*“, ktorej analógie sú rozšírené aj v iných krajinách.

Významné rozdiely boli mnohými autormi (porov. Martinek, Goroško, Norman a i.) zaregistrované nielen v asociačnom procese príslušníkov rôznych kultúr, ale taktiež v asociáciách príslušníkov rôznych sociálnych či profesijných skupín, v asociáciách dospelých a detí či mužov a žien, čo viedlo k tomu, že asociačné experimenty sú dnes v psycholingvistiky používané nielen pri výskume kulturologických, ale taktiež sociologických alebo genderových aspektov.

V práci ponúkame analýzu vybraných reakcií z vlastného asociačného experimentu², ktorý bol realizovaný v marci 2017 na vzorke 84 slovenských študentov gymnázia vo veku od 16 do 21 rokov. Experiment bol uskutočnený prezenčne v 5 skupinách. Jednu experimentálnu skupinu tvorilo približne 15–20 študentov. S cieľom vyhnúť sa nástupu psychickej únavy či strate koncentrácie respondentov, ktoré by mohli skresľovať výsledky, sa experiment realizoval v dopoludňajších hodinách.

Pred bezprostredným začiatkom dotazovania boli študentom poskytnuté potrebné inštrukcie najprv ústne a následne dostali čas na ich samostatné prečítanie na prednej strane dotazníka. Ten sa celkovo skladal z 5 strán, pričom prvá strana obsahovala okrem inštrukcií k správne vyplneniu tiež miesto pre uvedenie potrebných údajov respondenta – vek, pohlavie, škola, ročník, dátum a čas začiatku vyplňania dotazníka. Na záver študenti, analogicky, uviedli individuálny čas ukončenia práce. Cieľom bolo zaznamenanie priemerného reakčného času.

Zvyšné 4 strany tvorilo 100 overených stimulov, ktoré boli vybrané z už existujúcich asociačných slovníkov, aby tak splňali kritérium porovnateľnosti. Stimuly v dotazníku mali pre vyššiu objektivitu formu rôznych slovných druhov a boli v dotazníku umiestnené tak, aby nevyvolávali očividné asociácie s predchádzajúcimi alebo nasledujúcimi stimulmi. Z hľadiska nášho výskumu bolo kľúčových 20 stimulov. Zvyšné slová boli použité na rozptýlenie pozornosti respondenta. Naším úmyslom bolo pri tom zvýšenie objektivitu výsledkov. Domnievame sa totiž, že čím menej vie respondent o cieľoch a predmete výskumu, tým autentickejšie sú jeho asociácie. V závere výskumu sme naše výsledky porovnali so slovníkovými heslami z *Ruského asociačného slovníka* J. N. Karaulova (porov. Karaulov 2002) a *Ukrajinského asociačného slovníka* S. Martinekovej (porov. Martinek 2007).

20 stimulov, podstatných pre náš výskum, by sme mohli rozdeliť na 10 emočných dvojíc. Takúto dvojicu tvoria slová, ktoré sa viažu k rovnakej emócií, a tak majú rovnaký sémantický základ, hoci nesú odlišný gramatický význam. Líšia sa len slovným druhom, pričom koreň slova zostáva

² Dotazníky a kompletne slovníkové heslá, zostavené na základe ich výsledkov, sú k nahliadnutiu u autorky.

nezmenený (napr. *hnev* – *nahnevaný*), alebo nemajú spoločný ani koreň, a spája ich iba sémantika (*strach* – *bát sa*). Dôvodom, prečo sme dané emócie skúmali vo forme rôznych slovných druhov, bola snaha zistiť, či reakcie na stimuly, aké sa významovo vzťahujú na tú istú emóciu, no majú rôzny gramatický tvar, sa v rámci reakcií toho istého respondenta budú pod vplyvom gramatického významu líšiť, alebo sa, naopak, napriek rôznej forme budú kvôli spoločnej sémantike zhodovať. Konkrétne išlo o dvojice LÚBIŤ – LÁSKA, NAHNEVANÝ – HNEV, ĽUTOVAŤ – ĽUTOŠŤ, SMUTNÝ – SMÚTIŤ, BOLEŠŤ – BOLESTIVO, POKOJNÝ – POKOJ, CHCIEŤ – TÚŽBA, BÁT SA – STRACH, NENÁVIDIEŤ – NENÁVISTĽ, ŠŤASTIE – ŠŤASTNÝ.

V štúdií ponúkame stručnú analýzu troch vybraných emočných dvojíc. Náš výskum na danej etape dospel k niekoľkým hypotézam, ktoré prezentujeme k lingvistickej diskusii.

1. Hnev – Nahnevaný

V prípade stimulu „HNEV“ (rus. ГНЕВ³; ukr. ГНІВ⁴) sa v odpovediach respondentov najčastejšie stretávame so synonymickou reakciou *zlost* (rus. *злость*; ukr. *злість*), ktorá je jednoznačným „vítazom“ vo výbere ruských i ukrajinských respondentov. V prípade slovenských sa, podobne, nachádza na druhej pozícii. Je evidentné, že danú zhodu dovoľuje podobná stavba analyzovaných jazykov. Dôvod však vidíme aj v maximálnej významovej zhode daného slova so stimulom – mohli by sme ich považovať za tzv. absolútne synonymá. Vo všetkých troch jazykoch ďalšie priechy obsadzujú ostatné synonymá stimulu (rus. *ярость, злоба, сердитость, ненависть, возмущение, вспышка, раздражение*; ukr. *агресія, розлюченість, лютість, ярість, нерви*; slov. *zúrivosť, agresivita, agresia, zloba, afekt, nenávisť*).

³ Celkový počet respondentov (ďalej iba CPR): 506.

⁴ CPR: 201.

Pozorujeme taktiež odlišnosti. Antonymá sa na predných pozíciách objavujú iba v ruských odpovediach (*милость, радость, любовь, добро*). Hoci medzi reakciami ukrajinských a slovenských respondentov nachádzame podobné odpovede (ukr. *радість, любов, дружба*; slov. *úprimnosť, láska*), ide o tzv. sólové reakcie⁵, t. j. také, ktoré sa objavujú iba singularne. V tomto kontexte sa nám ponúka hypotéza, že by dôvodom potenciálne mohol byť určitý pomer „tragickosti“ v mentalite Ukrajincov i Slovákov v porovnaní s Rusmi, čo by mohlo byť zaujímavým východiskom pre osobitný lingvokulturologický výskum.

Z axiologického hľadiska reakcie svedčia o tom, že hnev je v jazykovom obraze sveta nositeľov všetkých troch jazykov vnímaný ako negatívny jav. Rusom sa asocjuje so slovami *страшно, стресс, ссора, драка, крик, страх, ужас, беда, боль, месть, ненормальность, обида*; Ukrajincom so slovami *крик, кров, кулак, недобра справа, жах, зло, погано, сум, сварка, страх, насилля, недобре, сльози*; Slovákom so slovami *päsť, zložené háňky, krik, smútok, klamstvo, plač, slzy, bolesť, koniec, zlo*.

Citátové (t. j. precedentné) reakcie sa v ruských a ukrajinských asociáciách vzťahujú najčastejšie na biblické texty a mytológiu (rus. *божий, богов, Господен, справедливый, дьявола, яблоко, Зевс*; ukr. *бог, бога, божий, праведний, грех, Посейдон, Зевс*), pričom v slovenských odpovediach sa s reakciou *Boh* stretávame iba pri jednom respondentovi, zatiaľ čo až dvakrát s odpoveďami odkazujúcimi sa na známu hru (*angry birds, vták*). Medzi ostatnými ruskými citátovými reakciami nájdeme *Тараса Бульбу, царь, царя, Ивана Грозного*, a medzi ukrajinskými *на Кучму*.

Hlavnou témou, s akou sa vo vedomí nositeľov jazyka spája hnev, je teda náboženstvo, pričom sa zdá, že počet a pestrosť reakcií, ktoré sa spájajú s Božím hnevom, narastajú geograficky v smere zo západu na východ. Najčastejšie sa s nimi stretávame v ruských odpovediach (30 z 506 reakcií), o niečo menej v ukrajinských (6 z 201), zatiaľ čo v slovenských bola táto odpoveď, ako sme už spomínali, sólová (1 z 84). Berieme do úvahy, že na túto skutočnosť môže mať vplyv rozdiel v počte či veku respondentov, no zároveň evidujeme aj fakt, že pravoslávne náboženstvo, ktoré vo východnej

⁵ Pojem J. Mistríka.

Európe prevažuje, je v porovnaní so slovenským katolicizmom (a tiež s nezanedbateľným súčasným trendom ateizmu v západnej Európe) omnoho ortodoxnejšie, a to sa hypoteticky mohlo na asociáciách odraziť.

Pri forme prídavného mena (rus. СЕРДИТЫЙ⁶; ukr. СЕРДИТИЙ⁷; slov. NAHNEVANÝ) pozorujeme zaujímavú tendenciu vo všetkých troch jazykoch, a to, že sa stimul až v prekvapivej miere asociuje so zvieracou ríšou (rus. *зверь, пёс, волк, кот, бегемот, лев*; ukr. *пес, вовк, собака, звір, кіт, бик, ведмідь, кінь, півень, псюра*; slov. *byč, pes*), čo by mohlo byť motivované určitými stereotypmi či precedenčnými textami. Pri stimule v tvare podstatného mena sa takéto asociácie neobjavujú.

2. Chcieť – Túžba

V prípade ruského a ukrajinského jazyka sa pri emócií vyjadrenej slovesom (rus. ХОТЕТЬ⁸; ukr. ХОТИТИ⁹) najčastejšie stretávame s odpoveďami vo forme plnovýznamového slovesa, pričom prvé priečky z hľadiska tematiky obsadzujú predovšetkým názvy pudov (rus. *есть, нуть, спать, кушать*; ukr. *їсти, спати, нути*). S takýmito reakciami sa však v slovenských asociáciách (s výnimkou jedinej sólovej odpovede *spat'*) nestretávame, hoci gramatický tvar stimulu si asociácie tohto typu vyslovene žiada. Predpokladáme, že pozorovaný jav nevyplýva iba z mierneho nepomeru respondentov, ale tiež z faktu, že pre nositeľov slovenského jazyka sú bežnejšie frázy *som hladný, som smädný* či *som unavený*, ktoré majú identickú sémantiku.

Pri daných stimuloch je však významným aj genderový aspekt, a to vo všetkých jazykoch. Pozorujeme, že tematiku reakcií veľmi výrazne ovplyvnila prirodzená predispozícia pohlaví. Môžeme si všimnúť, že muži reagujú praktickejšími odpoveďami (rus. *иметь, пиво, многого, всего*;

⁶ CPR: 104.

⁷ CPR: 211.

⁸ CPR: 101.

⁹ CPR: 215.

ukr. *мати, машина, багато, гроші, грошей*; slov. *mať, peniaze* a pod.), zatiaľ čo asociácie žien majú omnoho vyššiu emocionalitu (rus. *верить, неть, добра, мечтать, счастье*; ukr. *любити, щастя, близькість, виїти заміж, співати, вірити, кохати*; slov. *spievať, šťastie*).

Je tiež zaujímavé, že identická emócia, avšak už v tvare substantíva TÚŽBA (rus. ЖЕЛАНИЕ¹⁰; ukr. БАЖАННЯ¹¹) na rozdiel od verba vyvoláva predovšetkým sexuálne asociácie, čo je pravdepodobne zapríčinené doplnkovou konotáciou slova vo všetkých troch jazykoch. V ruskom jazyku zriedkavejšie (5 zo 105 reakcií – *женщина, потрахаться, страстное, постель, секс*), v ukrajinskom a slovenskom jazyku ide dokonca o najčastejšie reakcie (ukr. 20 z 204 – *секс, пристрасть, кохання, до когось*; slov. 20 z 84 *sex, po tebe, úchylka, chlapec, muž, on, vášň, žiadostivosť, žiarlivosť* atď.), a to trochu častejšie u mužov než u žien (rus. v pomere 3:2; ukr. 15:5), iba v slovenských odpovediach, naopak, u mužov značne zriedkavejšie než u žien (v pomere 6:14).

Zaznamenávame tiež úplnú absenciu citátových reakcií v odpovediach nositeľov všetkých troch jazykov.

3. Bolest' – Bolestivo

V prípade dvojice BOLEST' – BOLESTIVO (rus. БОЛЬ¹² – БОЛЬНО¹³; ukr. БІЛЬ¹⁴ – БОЛЯЧЕ¹⁵) sa z hľadiska témy vo všetkých troch jazykoch asociácie spájajú buď s medicínou (rus. *зуб, острая, лекарство, спирт, больница*; ukr. *кров, травма, хвороба, лікар, укол*; slov. *hlavu, neuróny, zdravotný problém, zlomenina, zranenie* a i.), alebo citovou ob-

¹⁰ CPR: 105.

¹¹ CPR: 204.

¹² CPR: 103.

¹³ CPR: 102.

¹⁴ CPR: 203.

¹⁵ CPR: 205.

lastou (rus. *в сердце, души, душевная*; ukr. *брехня, горе, образа*; slov. *strata, môj život, láska* a pod.). Pozorujeme tiež relatívne rovnomerné zastúpenie viacerými slovnými druhmi. Pri všetkých troch jazykoch sa stretávame aj s tzv. primitívnymi slovesnými reakciami, a to interjekčnými (rus. *ей*; ukr. *айайай, ойойой, а-а-а*; slov. *au*).

Asociácie vo všetkých troch jazykoch signalizujú, že bolesť je z hľadiska axiológie, podobne ako hnev, taktiež hodnotená negatívne (rus. *страдание, адская, невыносимая, противно, ужасная, нестерпимая, мучительная, страшная*; ukr. *страждання, біда, виснажує, гнітючий, страх, страшна, слезы, смуток, важкість, тяжело, зло, нестерпна, несчастя, погане почувття, погано, це погано, смерть, тяжело, прикро, неприємний* a i.; slov. *smútok, plač, niečo zlé, ukrutná, umrieť, utrpenie, depresia, mučenie, nepríjemná, strach, skaza, slzy, trápenie, ublíženie, trpieť, zlý pocit*).

Veľmi zaujímavým javom, ktorý by mohol hypoteticky vypovedať o mentalite, je fakt, že pri nositeľoch ruského a ukrajinského jazyka sa pomerne často (pričom u Rusov v priemere asi dvakrát častejšie než u Ukrajincov) stretávame aj s reakciami, signalizujúcimi určitú „bojovnosť“, „výdrž“ (rus. *перетерпеть, проходит, стихает, терпение, немного, пройдет, хорошо, легко, ничего; терпи*; ukr. *боротьба, інколи корисна, лікує, потрібна, терпіння, насолода, приємна, трохи*), zatiaľ čo medzi slovenskými reakciami, až na sólovú reakciu *znášať*, takéto asociácie chýbajú.

Z genderového hľadiska nepozorujeme medzi reakciami mužov a žien tematické rozdiely, ich odpovede sa líšia len poradím frekvencie určitých reakcií. Rovnako ani medzi reakciami na substantívum a adverbium nevidujeme výraznejšie rozdiely z hľadiska témy. Prejavujú sa však v gramatickom tvare – na stimul vo forme substantíva sa prevažne reaguje ďalším substantívom alebo adjektívom (napr. rus. *страдание, сильная*; ukr. *рана, гострий*; slov. *smútok, veľká* a pod.), na stimul vo forme adverbia sa najčastejšie reaguje verbom alebo ďalším adverbiom (napr. rus. *сделать, сильно*; ukr. *ударити, дуже*; slov. *кричаť, неприятно* a pod.).

Záver

V práci sme predstavili najmarkantnejšie lingvokultúrne aspekty, ktoré sa nám podarilo zachytiť pri analýze vybraných slov v asociačnom procese Slovákov, Ukrajincov a Rusov. Potvrdilo sa, že verbálne asociácie sú relevantné pre výskum zložitých a ťažko uchopiteľných jazykových i kultúrnych javov.

Výskumné otázky, formulované na základe postrehov z komparácie nášho počiatočného výskumu a už existujúcich výskumov v iných jazykoch, predpokladajú prítomnosť veľkých a častokrát prekvapujúcich podobností i rozdielov v usporiadaní faktov v myšliach nositeľov rôznych jazykov a kultúr. Máme dôvod domnievať sa, že:

1) Ako slovanský jazyk bude mať slovenčina väčšinu asociačných noriem zhodnú s asociačnými normami ruského a ukrajinského jazyka. Dôvodom by mohla byť podobná mentalita či hodnotová orientácia národov, a taktiež podobná stavba jazykov. Avšak budeme pravdepodobne pozorovať aj určité špecifiká, zapríčinené predovšetkým kultúrnymi fenoménami a precedentnými textami.

2) Asociácie mužov a žien sa aj v slovenskom jazyku od seba budú líšiť. Niekedy budú rozdiely nepatrné (napr. iná frekvencia objavovania sa tej istej asociácie) a niekedy môžu prirodzené predispozície a povaha pohlavia podnietiť celkom iný druh asociácií (napr. muži môžu reagovať praktickejšími odpoveďami, zatiaľ čo asociácie žien budú mať vyššiu emocionalitu).

3) Reakcie na stimuly s príbuznou sémantikou, no rôznym gramatickým tvarom sa v rámci reakcií toho istého respondenta budú v slovenskom jazyku pod vplyvom gramatického významu líšiť.

Literatúra:

- Dolinskij, Vladimir Arkad'jevič. 2012. *Teorija asociativnych polej v kvantitativnoj lingvistike*. Moskva: Tezaurus.
- Goroško, Jelena Igorevna. 2005. „Problemy provedenija svobodnogo asociativnogo èksperimenta.“ *Vestnik Volgograd'skogo gosudarstvennogo pedagogičeskogo universiteta*, č. 3: 53–61.

- Karaulov, Jurij Nikolajevič i dr. 2002. *Russkij asociativnyj slovar'*: T. I. *Ot stimula k reakcii: Ok. 7000 stimulov*. Moskva: AST-Astrel'. <http://tesaurus.ru/dict/dict.php>. 19. 03. 2017.
- Lingvističeskij asociativnyj eksperiment (LAË)*. <http://psy-clinic.info/index.php>. 11. 12. 2018.
- Martinek, Svitlana Vadymivna. 2007. *Ukrajins'kyj asociativnyj slovnyk u 2 t.: Tom 1. Vid stymulu do reakcii*. L'viv: Vydavnyčyj centr LNU im. I. Franka.
- Martinovič, Gennadij Anan'jevič. 2008. *Tekst i eksperiment: issledovanije kommunikativno-tematičeskogo polja v russkom jazyke*. Sankt-Peterburg: SPbGUP.
- Mistrík, Jozef. 1980. „Asociačné zákony v prúde reči.“ *Jazykovedný časopis* 31, č. 1: 21–5.
- Norman, Boris Justinovič. 2014. „Leksičeskije asociacii kak sostavnaja čať jazykovej kartiny mira: na russkom i beloruskom materiale.“ In *Jazykovaja kartina mira i kognitivnyje priority jazyka*. Nitra: Univerzitet im. Konstantina Filozofa v Nitre.
- Peciar, Štefan. 1968. *Slovník slovenského jazyka online*. <http://www.slovník.sk>. 11. 12. 2018.
- Popova, Tat'jana Vital'jevna. 2011. *Asociativnyj eksperiment v psichologii: učeb. posobije*, 2-je izd. Moskva: Flinta.
- Rubinštejn, Sergej Leonidovič. 1997. *Izbrannyje filozofsko-psichologičeskije trudy: Osnovy ontologii, logiki i psichologii*. Moskva: Nauka.
- Vygovskaja, Dar'ja Gennad'jevna. 2014. „Asociativnyj eksperiment kak odin iz metodov v psicholingvistike.“ In *Nauka JuUrGU. Sekcii social'no-gumanitarnych nauk: materialy 66-j naučnoj konferencii*. Čeljabinsk: Izdatel'skij centr JuUrGU.

Mgr. Žaneta Zsarnóczaiová
Katedra rusistiky
Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Štefánikova 67
949 74 Nitra, Slovenská republika
zaneta.zsarnoczaiova@ukf.sk